

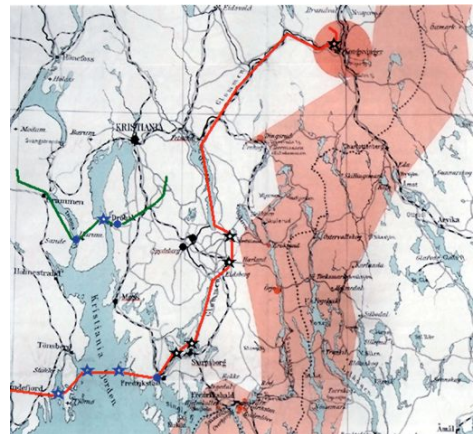

NMKF-UTFLUKT LØRDAG 24. APRIL 2010 TIL FORSVARSVERKER M.M. I ØSTFOLD

Forsvarsverk i Indre Østfold

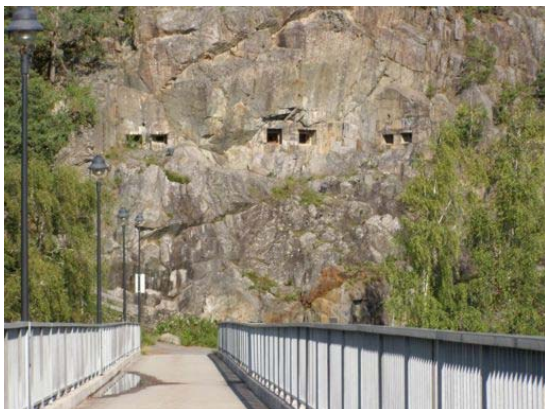
Østfold fylke er Norges festnings-fylke. Grensen mot Sverige har gjort at forsvarsanlegg ble bygget for vårt forsvar gjennom flere hundre år. I Indre Østfold fikk vi det første anlegget på slutten av 1600-tallet, og det siste ble nedlagt på 1990-tallet. I all hovedsak var det Glomma som var hovedbuffer, og befestningen langs elvas vestsida skjedde rundt år 1900. Men også nærmere grensen ble det bygget forsvarsanlegg i samme periode. Unionsoppløsningen med Sverige i 1905 førte til at alle anlegg i fremste rekke ble demolert, fordi Karlstad-forliket i 1905 innførte en nøytral (demilitarisert) sone på et par mil på hver side av riksgrensen.

Dette førte til en ny storstilt utbygging av landbefestning: **Fossumstrøkets festning.**

Norges sterke Denne skulle

bestå av to festninger på hhv. Høytorp-åsen og Trøgstad varde, og to gallerier med mitraljøser og geværer til forsvar av hhv. **Fossum veibro** og Langnes jernbanebro ved Glomma mellom Spydeberg og Askim.

Brogalleriene ved Glomma var anlagt for å stanse angrep østfra over broene. Selve galleriene med skytestillinger er sprengt inn i fjellet på Spydeberg-siden. Anleggene inngikk som ledd i Fossum-avsnittets befestninger, som igjen var et ledd i den forsterkede Glommalinjen fra 1910. Brogalleriene ble nedlagt som militære anlegg i midten av 1930-årene.

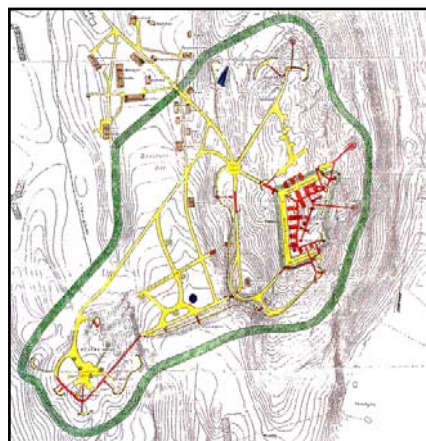
Ved det tyske angrepet på Norge 9. april 1940 ble brogalleriet ved Fossum veibro besatt av nordmennene. 12. - 13. april 1940 ble det her trefninger mellom norske og tyske styrker. Veibroen ble forsøkt sprengt, helt til den ble revet. Ved veibroen er det satt opp en minnestøtte over nordmenn som falt her i april 1940. Minnestøtten er laget av Askim-kunstneren Kolbjørn Juel Sørli, avduket i 1955. Dette stedet var ett av åtte overfartssteder ved Glomma helt tilbake til 1700-tallet. Ved overfartstedet ble det i mars 2001 reist en 5,5 meter høy flomstein, 22 tonn tung, hugget i Iddefjordsgranitt. Steinen viser hvor høyt vannet i Glomma har flommet enkelte år.

Langnes Skanse er en feltbefestning fra 1813-14, som ligger på Langnestangen ned mot Glomma. Anlegget hadde et omfattende vollverk av skyttergraver og egen kanonstilling på en høyde som kalles Batteriåsen. 2000 norske soldater ble disponert i og ved skansen, og den 9. august 1814 sto et av de siste større slagene mot svenskene her. Skansen ble evakuert etter tre harde trefninger, og broforbindelsen til vestsiden revet. På toppen av Batteriåsen ble det i 1954 reist en minnestein på 140-årsdagen for slaget i 1814. I indre skanse kan man også se rester etter skyttergraver og av veien ned mot Glomma, hvor pontongbroen til Spydeberg gikk. Jernbane-broen (NSB) ved Langnes ble bygget 1880-1882.

Høytorp fort er et sperrefort og bygd 1912-1918 i den såkalte "Glomma-linjen". Dette fortet var hovedfortet i Fossumstrøkets festning, som besto av: Høytorp Fort, Trøgstad Fort, brogalleriene ved Fossum veibro og Langnes jernbanebro. Det var oppsatt med til sammen 17 kanoner og flere mitraljøser. Ved mobilisering skulle ca. 800 mann møte på fortet. Fortet ble mobilisert ved den tyske invasjonen i 1940 og kom i kamp. Den tyske okkupasjonsmakten

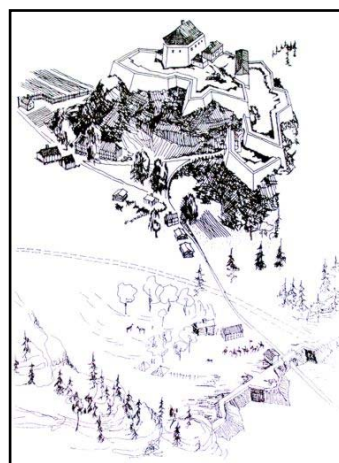

fjernet alt skyts. Fortet var etter 1945 i mange år standkvarter for Transportregimentet. Omfattende restaurering pågår i regi av Foreningen for Høytorp Fort.

Basmo festning ligger nordvest i Rødernes ved grensen til Høland, Akershus. Her passerte hovedveien Oslo - Stockholm på 1600-tallet. Like etter Gyldenløve-feiden ble det anlagt en festning på den bratte kollen på Basmo, for å sperre en eventuell svensk fremrykning mot Blaker og Christiania (Oslo). I 1683 sto det ferdig et 18 meter høyt tårn i fem etasjer. Etter hvert ble det bygget ca. 40 hus på og nedenfor

festningen. På det meste var det 1350 mann og 24 kanoner på festningen. Den fikk imidlertid ingen militær betydning, og ble demolert i 1745. I 1987 begynte restaureringen av festningen, som fortsatt pågår.

Like ved Basmo ligger Vittenbergåsen batteri detasjert (fremskutt) anlegg i Ørjeavsnittets befestninger fra 1900-1905, med oppgave å hindre adgangen til Kroksund fergested og overfart her for en angriper østfra. Batteriet ble anlagt like sør for fergestedet på en høy ås vest for Rødnessjøen, og var beregnet på posisjons- og feltskyts. Det ble demolert (rasert) i henhold til Karlstadoverenskomstens bestemmelse om en nøytral sone, og det er bare ubetydelige spor igjen. Batteriveien er stort sett intakt, og kan følges i hele sin lengde, med praktfull utsikt over Rødnessjøen.

Ørjeavsnittets befestninger var permanente artilleristillinger på vestsiden av Ørje-elven og Rødenes-sjøen, oppført i årene 1900-1905 for å sikre landtilgangen til Kristiania og for å kunne oppholde et svensk angrep over grensen. De ble planlagt og foreslått av daværende forsvarsminister Georg Stang som et ledd i de såkalte grensefestninger, som ellers omfattet Kongsvinger festning, Dingsrud Fort i Høland, Fredriksten festning og Hjelmkollen Fort (ved Svinesund).

Ørje-befestningene omfattet to sterke fjellfort, Søndre Fort på Likollen og **Nordre Fort** noen hundre meter nord, foruten et kanonbatteri på Vittenbergåsen i Rødenes (beskrevet over). Fortene er dels sprengt inn i fjell, og skytset var plassert i åpne stillinger med brystvern. Det var gode stillinger for infanteriforsvar til alle sider. Befestningene var av svenske militære sakkyndige karakterisert som "*icke ofarliga*", og ansett som det sentrale ledd i grensefestningene. I de mest kritiske dagene i 1905 ble det opprettet en vaktstilling i forbindelse med fortene på Uttersrud noen km sønnenfor. Brakker, depoter og kommandantbolig var

bygget omtrent midtveis mellom fortene. Fortene ble revet i samsvar med Karlstad-overenskomsten i 1905. Skytset ble overført bl.a. til nye grense-befestninger i Trøndelag (Hegra festning), der det ble nytt med stor virkning under krigshandlingene i 1940. **Nordre fort** ble anlagt i årene 1901 - 1903. Både Nordre og Søndre fort var bestykket med fire festningskanoner og to mitraljøser. På 1990-tallet ble Nordre fort delvis restaurert. Herfra er det fin utsikt over Ørje og grensebygdene.

Galtebo våpensamling befinner seg på Galtebo gård, ca. 4 km nord for Spydeberg sentrum. Våpensamlingen inneholder over 200 våpen (jaktvåpen, rifler, pistoler, flintdolk, kanoner, m.m.), hvorav de eldste er fra 1700-tallet. Den unike samlingen ble gitt til Spydeberg kommune i 1933 av Hans E. Galtebo. Våpnene befinner seg bl.a. i den såkalte panserkjelleren (bombsikkert rom under huset) og i gårdens park. Det er omvisninger etter avtale.

Litt bakgrunn for festningsverkene

Det har i Norges historie vært flere kriger om Norges territorium. På vår tur skal vi særlig se på festningsverk fra 1600-tallet til 1900-tallet i indre Østfold. I denne perioden foregikk det tilsammen 8 kriger og felttog: "Krabbe-krigen" 1657-1660, Gyldenløve-feiden 1675-1679, den store nordiske krig 1709-1719, felttoget i 1788, krigen i 1808, krigen i 1814, frigjøringen i 1905, og den annen verdenskrig i 1940-1945. De 7 første var rettet mot Sverige, den siste var rettet mot invasjonen fra Tyskland.

Fra 1500-tallet var det ingen organisert nasjonal hær i Norge. Ved større konflikter måtte kongen benytte leiesoldater, fordi det ikke var lett å utskrive bøndene til krigstjeneste. Fravær av nasjonale hærer og bruk av leiesoldater så ut til å være det vanlige på den tiden. De var ordnet i lange rekker på geledd, bevæpnet med blankvåpen, spyd og inntil 6 m lange lanser.

I 1628 kom kong Christian 4. ut med sin "*Krigs-Ordinats*" for Norge, som i praksis betød opprettelse av en nasjonal norsk hær. Den ble organisert i 5 infanteri-regimenter: Det Trondhjemske-, Bergenshusiske-, Tønsbergske-, Akershusiske-, og det Båhusiske regiment. I tillegg ble det opprettet to avdelinger på 6000 fotsoldater, såkalte fenniker. Videre skulle byene stille med borgerbevæpning. På slutten av 1700-tallet ble det også opprettet dragonregimenter (lettere kavaleri), samt jeger- og skiløperkompanier. Bildet viser en tegning av en infanterist fra Søndre Trondhjemske Regiment fra 1728.

Til 1799 var hæren organisert etter legd-prinsippet: Et antall gårder, 2 gårder etter 1660, hadde ansvar for å stille en fullt utrustet soldat. Han måtte være minst 1,55 meter høy, fylt 22 år, og burde være tjenestekar eller husmann. Tjenesten varte i 9 år, og soldaten måtte bo i legdet. Hver søndag måtte han stille i kirken, hvor det utenfor var eksersis én søndag i måneden.

Soldatene var rekruttert fra de fattige i samfunnet, og var ikke særlig lystne på krigstjeneste. Under Kalmar-krigen i 1611-1613 var det en norsk styrke på 2500 soldater ved Svinesund, som ifølge en rapport til København skulle ha gjort *"Mytteri, Rebellion og Oprør"* og reiste hjem. Erfaringene med lite stridslystne norske bønder gjorde at vervede soldater og leiesoldater var mer å stole på. Men allikevel forteller en dansk underoffiser om mannskapet i sitt kompani i 1783 at *"en stor del af det tjenestegjørende Mandskab ved Compagniet var en sammenhvert Mob fra alle Europas Lande og Rigernes Provinser – Tyve, lidderlige Ødeland, Drukkenbolte, Spillere, Horkarle og andre"*.

Festninger

Fra slutten av 1400-tallet hadde ildvåpen vært i bruk. De første våpen av denne type var lite effektive, og *smellet* hadde vel den største virkning på motstanderen. På begynnelsen av 1500-tallet innførte franskmennene et nytt, effektivt artilleri, som var i stand til å rasere en middelalderborgs høye murer i løpet av noen timer. Som mottiltak ble det utviklet en befestningskunst som skulle komme til å vedvare i 350 år. De nye forsvarsverkene hadde lavere murhøyder og spesielle planmønstre, som ga gjensidig sideforsvar til alle forsvarsstillinger.

På 1600-tallet ble det i 30-årskrigen (1618-1648) innført ny stridstaktikk, fordi nå ble det i hærene introdusert lettere geværer og flyttbare kanoner. Og fra 1799 kom det verneplikt i Norge. De vernepliktige soldatene hadde forskjellig sosial bakgrunn. Mange bønder, som ikke hadde odelsrett, vervet seg til yrkessoldat. Noen tok offisersutdannelse i Danmark. Myndighetene ga soldatene fordeler og rettigheter. Soldaten skulle aktes og æres fremfor alle andre unge menn, ha øverste sete i gjestebud, og gå foran sine jevnlike: *"Så lenge soldaten står i rullen skal han aktes og æres fremfor andre"*, het det i en kongelig befaling.

Hannibals-feiden i 1643-1645 førte til at det måtte organiseres et nasjonalt landforsvar mot Sverige. I denne anledning ble det organisert et heimevern av utskrevne bønder på Østlandet, som bl.a. skulle bemanne veiposteringer langs grensen mot Sverige. Det var lite veier på denne tiden, så veier ble anlagt særlig for å få kanoner og forsyninger frem til striden mot svenskene. Det var tydeligvis et behov for solide, faste forsvarspunkter langs grensen. Dette førte til bygging av flere sterke festninger, under kyndig ledelse av ingeniør-offiserer (se tegningene av norske ingeniør-offiserer fra 1600- og 1700-tallet).

Etter 1660 var Bohuslen og Båhus festning tapt for Danmark-Norge. Dermed måtte nye festninger bygges for nye forsvarslinjer. Nå ble Fredriksten festning anlagt som et viktig støttepunkt, i tillegg til Fredrikstad byfestning, Akerø fort (Hvaler), **Basmo festning** (påbegynt i 1683), Kongsten fort (ved Fredrikstad), og en rekke andre detasjerte (fremskutte) fort foran Fredriksten festning (Gyldenløve, Stortårnet og Overberget), pluss en rekke mindre skanser.

I 1760-årene ble det etter fransk ekspertråd besluttet å redusere antall befestninger og å selge Forsvarets eiendommer [har man hørt det også senere?]. Men selv om Danmark-Norge ønsket å være nøytrale under Napoleonskrigene, ble København bombet og den dansk-norske flåte erobret av engelskmennene i 1807. Nå kom Danmark-Norge i krig med England og Sverige, og det ble i all hast kastet opp hundretalls enkle kanonbatterier av jord og løs sten til vern langs hele kysten.

Selvstendighet i 1814?

17. mai 1814 var Norge igjen omsider blitt en suveren nasjon, etter "den danske 400-års-natten". Men det varte ikke lenge, fordi tre og en halv måned senere, i juli 1814, gikk svenskene over grensen til Norge i en kortvarig krig. Fredriksten festning ble omringet, men holdt stand. Fredrikstad festning kapitulerte uten særlig motstand. Ved Lier og Matrand ble svenskene kastet tilbake med store tap. Svenskene angrep på bred front mot Glomma. Men angriperne ble avvist av de norske soldatene på befestningene langs Glomma, spesielt ved Langnes skanse, som sikret en pontongbro over Glomma [hvor jernbanen går i dag]. Våpenstillstand ble inngått 14. august. Sverige var av stormaktene gitt Norge til erstatning for sitt tapte Finland, men slik gikk det ikke. Norges heroiske militære motstand mot svenskene i 1814 ga Norge en plass som likeverdig land i unionen med Sverige.

Til venstre det norske flagg 1814-1818 med den kritiserte "flyktende løve" i øvre venstre hjørne; til høyre det norske flagg fra 1844 med det forhatte unions-merket "sildesalaten" i øvre venstre hjørne.

Unionstid med Sverige 1814-1905

Sameksistensen med Sverige gjennom en union hadde begynt med våpenmakt. Selv om unionstiden kan betraktes som fredelig, ble militærmakt benyttet som politisk virkemiddel. F.eks. i 1821 sendte kong Carl Johan tilsammen 6.000 av sine soldater til Christiania, for å påvirke det norske Stortingets avgjørelse om gjeldsoppjøret med Danmark. I 1860 fikk vi den såkalte stattholderstriden, og kong Karl 15. truet med militærmakt. På 1890-tallet blusset saken opp om et eget konsulatvesen for Norge, som Sverige ikke ville tillate. Sverige sa i 1895 opp Mellomriksloven, og forlangte revisjon av unionsvilkårene. Denne "konsulatsaken" medførte at norske politikere bevilget 19 millioner kroner ekstra til styrking av forsvaret. Midlene ble brukt til innkjøp av nye panserskip og til utbygging av kystfestninger ved innløpene til Kristianiafjorden [nå Oslofjorden], Kristiansand, Bergen og Trondhjem.

En viktig hendelse var at venstres Georg Stang kom med i regjeringen etter valget i år 1900. Stang var artillerioffiser, og var overbevist om dette våpenets store betydning under strid. Han gikk inn for å bygge faste kanonstillinger langs svenskegrensen og enkelte andre utsatte steder, samt å styrke det mobile artilleriet. En befestningskommisjon hadde i 1891 konkludert med at Glommas sydlige del burde befestes. Glommalinjens funksjon skulle være en buffer, fordi i ly av den skulle felthæren mobilisere. Stang får regjeringen med seg på å bygge fremskutte befestninger i en linje fra Halden og nordover gjennom Ørje, Grue og til Kongsvinger. I tillegg skulle Glommalinjen utbygges.

For å styrke det mobile forsvar ble det samtidig innkjøpt nye feltkanoner. Stang foreslo å kjøpe inn 132 stykker av en helt ny type skyts fra den tyske Ehrhardt-fabrikken. Denne type hadde vært benyttet av engelskmennene under Boerkrigen. Fra 1894 hadde det nye Krag-Jørgensen-geværet vært i produksjon. Dette var et av datidens beste armégeværer, og hadde blitt kjøpt inn av den norske, danske og amerikanske hæren etter omfattende sammenlignende tester. Geværet hadde også blitt brukt av boerne under Boerkrigen, med grufulle resultater for de engelske motstanderne. Prisen på ett Krag-Jørgensen M/94 gevær var på den tiden 60 kroner. Samtidig produserte Kongsberg Våpenfabrikk (KV) de franske Hotchkiss mitraljøser i kaliber 10,15 mm på lisens. Det ble også utviklet en trehjuls motorsykkel for mitraljøse, mannskap og 1000 patroner. KV produserte også fra 1888 en ny sabel utformet av selvsamme Krag, som var kaptein og direktør for KV. Sabelen hadde en egenart og et utseende som gjorde den til en absolutt ener blant de industrifremstilte kavalerisabler i 1800-tallets Europa, skrev kaptein Melsæter. Nevnes skal også den nye soldat-ryggsekken fra 1894, bygget på den revolusjonerende Bergans meis.

Den norske soldatbekledningen var også forberedt før 1905. Boerkrigen (1899-1902) dannet et skille i uniformshistorien. Engelskmennene fikk der smertelig erfare at lett synbare, røde uniformer med glitter og stas gjorde dem til glimrende blinker for boernes norskproduserte Krag-Jørgensen-geværer. Stortinget bevilget i 1899 penger, slik at to norske offiserer kunne reise til krigsskueplasser i Syd-Afrika for å skaffe Forsvaret erfaringer. Kaptein Allum kom tilbake og pekte på hvor nødvendig det var å forandre de norske uniformene! De norske mørkeblå uniformene på den tiden var så lett synlige at de ville utgjøre glimrende mål allerede på 1400 meter. Fjellgrå uniformer ville være usynlige i norsk terreng selv på 800 meter.

De nye norske fjellgrå uniformene var meget vellykket, skrev Aftenposten, for "*selv på meget nært Hold var det vanskelig å sjelne en stillestående Soldat fra en Trestamme!*" Mens Morgenbladet skrev at det nye stoffet av mange kjentes grovt og ubehagelig, slik at "*der var få som ikke ønsket den did hvor Peberen gror*". Prisen for en fjellgrå feltuniform var på den tid 28 kroner. Det vervede befalet, som måtte holde uniform selv, kunne i stedet få leie uniformen for 10 øre pr. dag.

1905

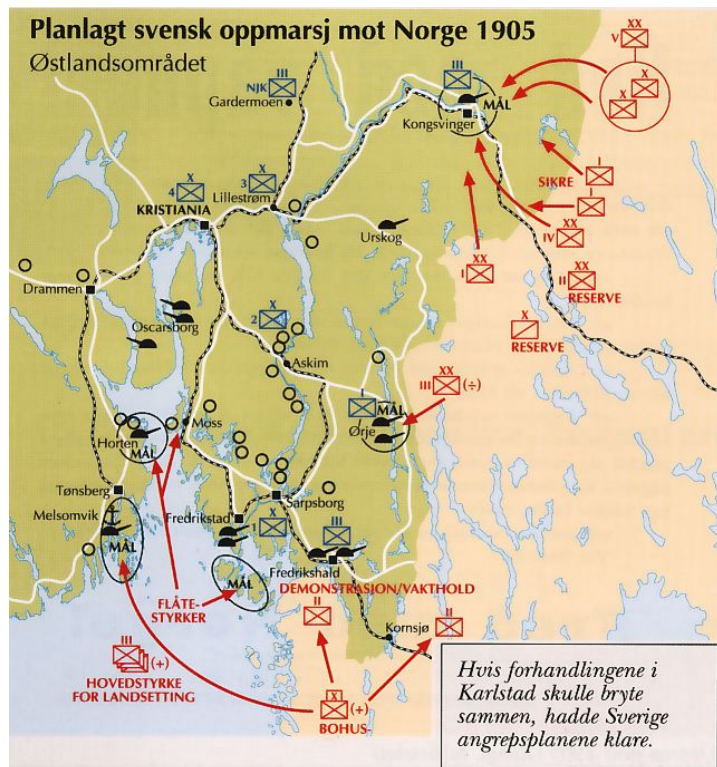
Det må være hevet over tvil at det norske Forsvaret i 1905 gjennom Stortingets politikk og rause bevilgninger var meget godt militært forberedt med grensefort, kystfestninger, panserskip, moderne skyts og fremragende soldatutrustning og trening. Bare innkjøp av panserskipene hadde kostet en femtedel av Norges statsbudsjett! I forholdet til Sverige, var det på politisk hold konsulatsaken som fremdeles var uavklart. Forholdet til Sverige skapte en intens innenrikspolitisk debatt, og regjeringen sprakk. Christian Michelsen, som var en av stifterne av partiet Frisinnede Venstre, overtok som statsminister 11. mars 1905.

Norges utenrikspolitiske situasjon var på denne tiden høyst usikker. Man besluttet å sende landets best ansatte personer til utlandet for å fremme Norges sak overfor stormaktene. Fridtjof Nansen ble

sendt til London, og hadde en enorm gjennomslagskraft der. England ble vunnet for Norges syn, noe som gjorde at det ble oppnådd videre internasjonal sympati for Norges sak. Stortinget vedtok konsulatloven i mai måned, men kong Oscar nektet å sanksjonere loven. De norske statsrådene i Stockholm nedla sine embeder og reiste til Kristiania [nå Oslo].

7. juni leste Christian Michelsen opp en erklæring i Stortinget om at regjeringen trådte tilbake. Stortings-presidenten Carl Berner la frem et forslag: Siden statsrådets medlemmer har nedlagt sine embeder, og kongen ikke har skaffet en ny regjering, har derfor den konstitusjonelle kongemakt trådt ut av funksjon. Da må Stortinget bemyndige *"medlemmene av det avtrådte statsråd inntil videre som Den norske regjering å utøve den kongen tillagte myndighet i overensstemmelse med Norges rikes grunnlov og gjeldende lover – med de endringer som nødvendiggjøres derved at foreningen med Sverige under én konge er oppløst som følge av at kongen har opphørt å fungere som norsk konge"*. Forslaget ble vedtatt enstemmig av Stortinget. Dermed var den 90 år gamle unionen med Sverige oppløst. 9. juni ble unionsflagget (med "sildesalaten") firt, og det rene norske flagg heist i Norge.

Den norske hær var i 1905 på ca. 80.000 mann, fordelt på infanteri, kavaleri, ingeniørvåpen, sanitet, veterinærkorps, intendanturkorps og trenkorps. I tillegg kom de militære skolene, inkludert Krigsskolen og Den militære høgskole. Allerede i mai foregikk det militære øvelser, som ble vedtatt å fortsette på ubestemt tid. Vaktoppdrag ble utført langs grensen, av militære lagre og av innfartsårer (veier og jernbane) fra Sverige. Mot slutten av juni ble også norske tropper sendt mot grensen. Marinene på både norsk og svensk side foretok forberedelser til krig. Spionasje foregikk fra begge sider. Svenskene iverksatte en villlednings-manøver, og forsøkte i tillegg å "lekke" falske militære planer. Illustrasjonen her viser hvilke reelle militære planer Sverige hadde for en krig med Norge og de norske befestningene. Men svenskene hadde tydelig respekt for den norske militære slagkraft, og hadde også uttrykt at de norske festningsverkene var *"icke ofarliga"*.

På den politiske side ble det etter svensk krav gjennomført en folkeavstemning, hvor det ble avgitt 368.208 stemmer JA til unionsoppløsning og bare 184 stemmer NEI. I tillegg kom det en underskriftsliste fra 244.765 kvinner, som også sa JA til unionsoppløsning (kvinner hadde ikke stemmerett på dette tidspunkt).

Med en så klar folkemening, gikk norske og svenske politikere til forhandlinger i Karlstad 31. august 1905. Det var tro på en fredelig løsning, og de forlengede militære øvelsene ble nå endelig avblåst. Men man tok ingen sjanser: Soldatuniformer ble ikke sendt til vask, og hver soldats utstyr ble holdt samlet merket med navn, slik at utlevering ville kunne skje raskt ved en eventuell hurtig mobilisering. Og dette var fornuftig. For forhandlingene gikk ikke så godt for Norge, og den 30. august rykket 50.000 svenske reservesoldater inn til sine årlige øvelser. Dette så ikke bra ut, og 13. september ble en del av den norske hærens personell innkalt for å bemanne Norges befestninger og spesialvåpenartene, med full feltmessig styrke og utrustning. Denne bemanningen ble betegnet *grensevakten av 1905*, og var klar til strid allerede etter 2-3 dager, selv om innkallingen hadde skjedd stille pr. telefon eller telegram.

Oppsettingen startet med legesjekk, og deretter ble blankvåpen slipt ved hjelp av dampslipesten. Deretter var det eksersis, før avdelingen kunne anse seg klar til strid. Selve grensevakten kunne være en ganske kjedelig tilværelse, men begeistring hos soldatene var stor, med tanke på den historiske løsrivelsen fra Sverige. Selve tjenesten besto av vakt og hvile, men også noe opplæring og trening i våpenbruk.

Vanligvis ble de militære møtt med vennlighet av sivilbefolkningen, som ofte kom med kaffe og kaker til soldatene på post. Men på ett sted var det ikke bare idyll. Da kompaniet sto ferdig til avmarsj og

kapteinen beordret "3 ganger 3 hurra for vertskapet" på den gården soldatene hadde vært forlagt, var det ikke én som åpnet sin munn. "Stum avmarsj", skrev kapteinen i sin rapport. Kapteinen ga etterpå sin avdeling en overhøvling, men fikk siden en skrivelse fra mannskapene. Her ble det beskrevet at bonden på gården hadde vært nedsettende og hadde kalt soldatene for "lazaroner", fordi de ikke ville hjelpe ham med tungt gårdsarbeide, når de allikevel var der!

Familiene til de innkalte soldatene var helt avhengige av mannens arbeidsinntekt, og fikk en hard tid når mannen var på grensevakt. Derfor ble permisjoner gitt med rund hånd, slik at soldatene fikk jobbet noe, og til en viss grad fikk rettet opp familiens økonomi.

Parallelt med hær-mobiliseringen ble også marinen krigsutrustet. I september kunne admiral Børresen melde marinen klar til strid. I Sverige hadde den norske mobiliseringen skapt frykt for at Norge kunne foreta et hurtig fremstøt mot Sverige. Dette hadde nok betydning for at *Karlstadkonvensjonen* (Karlstadforliket) kunne undertegnes 23. september. Norge ble gitt rett til å tre ut av unionen på bekostning av at man godtok å demolere (rasere) de fremskutte grensefestningene innenfor den nye demilitariserte sonen mellom Norge og Sverige. Dette viste at soldater i nedgravde og godt beskyttede stillinger, utstyrt med moderne geværer, mitraljøser og artilleri var et overlegent forsvar i forhold til en angriper. Dette i motsetning til den tradisjonelle krigføring inntil da, som besto av tette soldatformasjoner som rykket mot hverandre. Nordmennene viste at en nasjonal begeistring knyttet til en solid og moderne våpenmakt ikke er å spøke med.

Etter 1905, og nye stridigheter i 1940

Nå var det tid for oppbygging av en ny forsvarslinje mot Sverige bak den nye demilitariserte sonen, som beskrevet under Fossum-avsnittets befestninger og Glomma-linjen tidligere i dette skriftet. Befestningene og Glomma var tiltenkt forsvar mot angrep fra øst, fra svensker, men også fra stormakter som Russland og Tyskland, som kunne tenkes å komme *landveien østfra*.

Derfor var det nok et paradoks at disse nye befestningene skulle brukes første gang mot en angriper som kom *vestfra*, da tyskerne i 1940 angrep *sjø- og luftveien* via Oslofjordområdet. Nytt siden 1905 var også krigføring fra luften. Men mitraljøser fra Høytorp fort traff tyske fly da de fløy over Østfold for å unngå luftvern fra kystbefestningene langs Oslofjorden. 12. - 13. april kom befestningene i kamp med tyskerne, da tyskerne begynte å beskytte befestningene. Befestningene ble omringet, og fortsettelse av kampen ville være meningsløs. På ettermiddagen 14. april ble befestningene oppgitt, etter 24 timers kamp om Høytorp fort. Men befestningene hadde oppnådd å oppholde og forsinke de tyske styrkene, slik at tyskerne ikke lyktes med andre oppdrag i den tidlige fasen av krigen i Norge.

Kilder

- Aurum, F. 1980: Hotchkiss mitraljøse. *Forsvarsmuseets årbok 1980*, pp. 82-94.
- Ericson, L. 2005: Det svenske militæret og unionsoppløsningen. *Forsvaret i 1905*. Norges Forsvar, Norges Forsvarsforening, Jubileum 1905, pp. 24-30.
- Flåøyen, J. & Hernæs, P. 2009: *Fossumstrøkets festning. Norges største innlandsfestning etter 1905. Høytorp fort, Trøgstad fort og brogalleriene ved Glomma*. Foreningen for Høytorp fort, Mysen, 68 pp.
- Hauge, A. K. 1980: Soldatbekledningen og 1905. *Forsvarsmuseets årbok 1980*, pp. 107-113.
- Holm, T.H. 1980: Forsvaret og 1905. *Forsvarsmuseets årbok 1980*, pp. 9-34.
- <http://www.askim.kommune.no/Modules/article.aspx?ObjectType=Article&Article.ID=2999&Category.ID=18653>
- <http://www.smaalensveven.no/Modules/theme.aspx?ObjectType=Article&ElementID=3937&Category.ID=26572>
- Kristensen, B.S. 2003: Militærtamburen – musikanter og signalister. *Forsvarsmuseets Småskrift 38*, 82 pp.
- Melsæter, A.J. 1980: Blanke våpen i 1905. *Forsvarsmuseets årbok 1980*, pp. 95-105.
- Nilsen, G.B., Bergersen, J., Magnussen, K. & Norheim, S. 2008: *Festningsverk i Østfold i tiden før 1814*. Fortidsminneforeningen, Østfold avd., Halden, 24 pp. ISBN 978-82-997793-0-2.
- Soelberg, S. 1980: Feltartilleriet 1905. *Forsvarsmuseets årbok 1980*, pp. 64-81.
- Strøm, K.E. 2002: Hærens uniformer i dansketiden – et billedhefte med samtidige avbildninger. *Forsvarsmuseets Småskrift 27*, 57 pp.

Tom V. Segalstad, 23. april 2010 (noen trykkfeil rettet 5. mai 2010)

SAMBANDSSOLDATENES FORENING

Veteraner

(Mel.: Den tapre landsoldat).

Det var i 1905, det var i 1905,
vi dro med fynd og klem, ja, vi dro med fynd og klem.
Det var i 1905, vi dro med fynd og klem,
det var i 1905 at vi dro ut med fynd og klem.
Og spør du når vi dro ut, så var det 1905,
og spør du hva vi dro ut med, så var det fynd og klem.
Og da det vel var slutt, så ble det festsalutt,
da vi dro hjem igjen.

Den gang vi dro avsted, den gang vi dro avsted,
Krag-Jørgen tok vi med, ja, Krag-Jørgen tok vi med.
Den gang vi dro avsted, Krag-Jørgen tok vi med.
Den gang vi dro avsted så tok vi alle Krager'n med.
Og spør du hvor vi dro hen, så var det langt avsted,
og spør du om Krag-Jørgen, så hadde vi den med.
Og jaggu ble det skutt, en kraftig festsalutt,
da vi dro hjem igjen.

Vår appetitt var fresk, vår appetitt var fresk,
vi spiste kjøtt og flesk, ja, vi spiste kjøtt og flesk.
Vår appetitt var fresk, vi spiste kjøtt og flesk,
vår appetitt var fresk, vi spiste erter, kjøtt og flesk.
Og spør du om vi åt, så var appetitten fresk,
og spør du hva vi åt, var det erter, kjøtt og flesk.
For god og kraftig mat, det trenger en soldat,
som er på grensevakt.

Da vi en dag dro hjem, da vi en dag dro hjem,
det var med fynd og klem, ja, det var med fynd og klem.
Da vi en dag dro hjem, det var med fynd og klem,
det var i 1905, at vi dro hjem med fynd og klem.
Vi husker godt vi dro hjem med veldig fynd og klem,
og tar vi ikke feil, var det nittenhundreogfem.
Da hørtes uavbrutt vår glade festsalutt:
Hurra, hurra, hurra!

Vau-de-ville.